

Stosunki mariawicko-rzymskokatolickie o charakterze nieformalnym w latach 1945-1970²

Informal relations between the Mariavite and the Roman Catholic Church in the years 1945-1970

Słowa kluczowe Mariawici, Kościół Mariawitów, Kościół Rzymskokatolicki, Maria Franciszka Kozłowska, ekumenizm, pojednanie

Key words Mariavites, Mariavite Church, Roman Catholic Church, Maria Franciszka Kozłowska, ecumenism, reconciliation

Streszczenie

Tekst omawia powojenne relacje mariawicko-rzymskokatolickie o charakterze nieformalnym w latach 1945-1970. Skoncentrowano się w nim na prezentacji opinii i wysiłków przedstawicieli obu wyznań, które miały na celu ocenę przyczyn rozłamu mariawitów z Kościołem macierzystym, wyjaśnienie istniejących różnic teologicznych, normalizację dwustronnych stosunków międzykościelnych i wzajemne pojednanie. W omawianym okresie dzięki różnorodnym przemianom po II wojnie światowej i uchwałom Soboru Watykańskiego II (1962-1965) zostały przygotowane sprzyjające warunki do podjęcia w latach późniejszych oficjalnych rozmów między mariawitami i rzymskokatolikami. Zarysowane tendencje i konkretne działania niektórych księży i działaczy świeckich stworzyły podatny grunt nie tylko do

---

¹ Dr hab. Borys Przedpełski, Wydział Teologiczny Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

² Niniejsze opracowanie stanowi poszerzoną wersję projektu badawczego, poświęconego dialogowi mariawicko-rzymskokatolickiemu, zrealizowanego w 2020 roku w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

przewycięzenia wzajemnej nieufności i rozwiązania kwestii spornych, ale również do nawiązania współpracy praktycznej w duchu miłości i szacunku.

Abstract

The paper discusses informal post-war relations between the Mariavite and the Roman Catholic Church in the years 1945-1970. It focuses on the presentation of the opinions and the efforts of the representatives of both denominations to evaluate the grounds for the schism between the Mariavite Church and the Mother Church, to clarify the existing theological differences, normalize the bilateral relations between the Churches as well as on mutual reconciliation. During the period under consideration, thanks to diverse transformations after World War II and the noble decrees of the Second Vatican Council (1962-1965), favourable conditions were created to initiate official discussions in later years between the Mariavites and the Roman Catholics. The tendencies outlined and the specific measures taken by some of the priests and lay activists, which intensified in the 1960s, provided fertile ground not only to overcome mutual mistrust and resolve points of dispute, but also to establish practical cooperation in a spirit of love and respect.

Przedmiotem artykułu jest przedstawienie nieoficjalnych relacji między Starokatolickim Kościołem Mariawitów i Kościołem Rzymskokatolickim w latach 1945-1970. Tekst stawia sobie za cel przybliżenie nieformalnych działań podejmowanych przez reprezentantów obu stron na rzecz przyszłego porozumienia w kwestiach historycznych, doktrynalnych i organizacyjnych oraz przewycięzenia podziału między dwoma wyznaniem. W opracowaniu idzie o przybliżenie procesu stopniowego naprawiania stosunków dwustronnych w oparciu o ówczesną prasę mariawicką i rzymskokatolicką oraz inicjatywy pojedynczych osób dostrzegających potrzebę wymiany myśli i szukania tego, co łączy mariawitów i rzymskich katolików w sprawach nadrzędnych.

1. Stosunek Kościoła Starokatolickiego Mariawitów do Kościoła Rzymskokatolickiego w latach 1945-1970

Po II wojnie światowej Starokatolicki Kościół Mariawitów z siedzibą władz zwierzchnich w Płocku, uznany prawnie przez władze Polski

Ludowej na obszarze całego państwa dekretem unifikacyjnym z 5 września 1947 roku, jako Kościół Mariawicki³, stopniowo łagodził swoje stanowisko wobec Kościoła Rzymskokatolickiego (Mańkowski 1948, 23; Langer 1967, 131-132; Wysoczański 1971, 163-164, 199; Polkowski 1987, 52; Mazur 1988, 77; Wysoczański, Pietrzak 1997, 242; Wojciechowski 2003, 117; Kroczek 2014, 242; Zamirski 2019, 259). Zmiana nastawienia płockiej wspólnoty mariawickiej do wyznania rzymskokatolickiego wynikała z faktu, że Kościół Katolicki, mimo negatywnej oceny mariawityzmu w kościelnych opracowaniach historycznych (zob. Jezusek 1947; Umiński 1960), zrezygnował publicznie z otwartego potępienia i zwalczania mariawitów zarówno podczas kazań, jak i na łamach prasy (Podgórski 1998, 68; Winiarczyk-Kossakowska 2004, 476). Należy jednak pamiętać, że przez okres 20 lat po zakończeniu II wojny światowej spotkania przedstawicieli Starokatolickiego Kościoła Mariawitów i Kościoła Rzymskokatolickiego się nie odbywały. Do głównych powodów braku bezpośrednich kontaktów między obu wspólnotami kościelnymi należały różnice dogmatyczne, odmienne podejście do zarządzania Kościołem, inny pogląd na temat celibatu duchownych, różniący stosunek do postaci i przeżyć mistycznych siostry Feliksy Marii Franciszki Kozłowskiej (1862-1921), założycielki mariawityzmu, oraz wzajemne uprzedzenia. Nie można przy tym zapominać, że mariawici ciągle pamiętali o krzywdach zadawanych im w przeszłości przez rzymskich katolików, a rzymskokatolicy uważali wyznawców mariawityzmu

---

³ W latach 1935-1950 dwie grupy mariawickie płocka i felicianowska, traktowane przez władze państwowe jako jedno wyznanie, faktycznie działały niezależnie od siebie pod identyczną nazwą: Starokatolicki Kościół Mariawitów. W 1950 roku denominacja felicianowska ze względów praktycznych przyjęła nazwę Katolicki Kościół Mariawitów dla odróżnienia się od grupy płockiej, która pozostała przy nazwie Starokatolicki Kościół Mariawitów. Ostatecznie władze państwowe usankcjonowały prawnie istnienie dwóch odrębnych Kościołów Mariawickich w Polsce, po zatwierdzeniu przez Urząd do Spraw Wyznań Statutu Kościoła Starokatolickiego Mariawitów (31 października 1967 r.) i Kościoła Katolickiego Mariawitów (30 marca 1968 r.). Por. W. G. 1968, 3-5; Wysoczański 1971, 164, 178, 199, 212; Mazur 1987, 122; Mazur 1988, 77.

za ludzi błędzących w sprawach wiary, ustroju Kościoła i dyscypliny kościelnej. Pontyfikat papieża Piusa XII (1939-1958) nie był sprzyjający dla mariawitów, którzy krytycznie oceniali jego nastawienie do innych Kościołów chrześcijańskich oraz politykę wobec Polski i Polaków, szczególnie w okresie II wojny światowej, zarzucając mu bierność i uległość wobec reżimu nazistowskiego w Niemczech i na terenach okupowanych przez III Rzeszę (W. G. 1963, 9-10).

Dopiero po śmierci papieża Piusa XII (1958) stosunki między obu wyznaniem stopniowo zaczęły się poprawiać pod wpływem zmian dokonujących się w Kościele Rzymskokatolickim. Na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku mariawici płoccy z jednej strony krytykowali niewłaściwe ich zdaniem rzymskokatolickie praktyki pobożnościowe i rozwiązania systemowe, z drugiej zaś wyrażali nadzieję na pozytywne zmiany w Kościele Katolickim zapoczątkowane przez papieża Jana XXIII (1958-1963). Nieprzypadkowo w 1959 roku na łamach czasopisma „Mariawita” ukazały się aż trzy artykuły odnoszące się do Kościoła macierzystego: „Osobliwa manifestacja religijna” (Urbas 1959a), „Zapowiedź Soboru..., słowa i czyny” (Urbas 1959b) i „Dzieło Miłosierdzia w Kościele Rzymskim” (Rudnicki 1959). Dwa pierwsze artykuły opracował ks. Paweł M. Wiesław Urbas⁴ (1919-1964), duchowny i publicysta mariawicki, proboszcz Parafii św. Jana Chrzciciela i Matki Bożej Różańcowej Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Lesznie pod Warszawą, natomiast autorem trzeciego tekstu był ks. Konrad M. Paweł Rudnicki⁵ (1926-2013), kapłan, teolog i mistyk mariawicki, znany uczony w dziedzinie astronomii.

W pierwszym tekście ks. Urbas poddał krytyce specyficzne polskie formy religijne w Kościele Rzymskokatolickim, szczególnie adorację i peregrynację obrazu Matki Bożej, przywiezionej z Rzymu do Polski przez kardynała Stefana Wyszyńskiego (1901-1981), traktując takie

⁴ Więcej o postaci ks. Wiesława Urbasa zob. „Ś.P. Kapłan Wiesław Urbas” 1965; Niedzielski 1965; Serafina 1978.

⁵ Szerzej o sylwetce ks. Pawła Rudnickiego zob. Redakcja 2013; Turnau 2015.

postępowanie jako odstępstwo od chrześcijańskich zasad starego Kościoła pierwszego tysiąclecia (Urbas 1959a, 19-20).

W drugim artykule ten sam duchowny mariawicki wyraził szczerze zainteresowanie planem zwołania Soboru Watykańskiego II przez papieża Jana XXIII. Kapłan Wiesław Urbas odniósł się w nim z uznaniem do nowego podejścia Papieża Pokoju w kwestii odpowiedzialności Kościoła Rzymskokatolickiego za podział chrześcijaństwa oraz do innych chrześcijan. Kapłan mariawicki ocenił, że zmiana stanowiska Stolicy Rzymskiej wobec ekumenizmu wynikała z pogłębiającej się tendencji Kościołów chrześcijańskich na rzecz współpracy międzywyznaniowej oraz krytycznych wypowiedzi świeckich działaczy rzymskokatolickich, dotyczących dotychczasowego stanowiska Magisterium Kościoła wobec innych wyznań chrześcijańskich (Urbas 1959b, 14). Ksiądz Urbas wyraził jednak obawy związane z akceptacją przez Rzym koncepcji jedności chrześcijan w różnorodności w kontekście dyplomacji i polityki kościelnej Watykanu oraz nietolerancyjnego podejścia większości duchowieństwa rzymskokatolickiego do innych Kościołów i wspólnot chrześcijańskich (Urbas 1959b, 14-15).

W trzecim artykule ks. Paweł Rudnicki dokonał porównania objawień założycielki mariawityzmu, siostry Feliksy Marii Franciszki Kozłowskiej oraz zakonnic rzymskokatolickiej ze Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia, Heleny Marii Faustyny Kowalskiej (1905-1938), które miały miejsce w różnym czasie w Płocku. Kapłan Paweł Rudnicki doszedł do wniosku, że generalnie są one ze sobą zgodne mimo rozbieżności w ich ocenie ze strony dwóch Kościołów Mariawickich i Kościoła Rzymskokatolickiego. Ksiądz Rudnicki jako pierwszy autor mariawicki wskazał, że dla obu objawień wspólna jest idea miłosierdzia Bożego dla pogrążonego w grzechach świata (Rudnicki 1959, 10). Zdaniem kapłana Pawła Rudnickiego w przypadku objawień siostry Marii Faustyny „idzie o to samo Dzieło Wielkiego Miłosierdzia Bożego, do którego szerzenia zostali powołani mariawici w roku 1893” (Rudnicki 1959, 11). Trzeba uwzględnić przy tym fakt, że duchowny mariawicki

wyraził swój pogląd w okresie, kiedy Kościół Rzymskokatolicki uważał przeżycia mistyczne s. Faustyny za wątpliwe, a nawet fałszywe.

W 1960 roku jeden z publicystów mariawickich zamieścił na łamach pisma „Mariawita” artykuł apologetyczno-informacyjny pt. „Czy mamy prawo nazywać się katolikami?”. Tekst ten ma wyraźnie charakter antyrzymski ze względu na podważenie przez Kościół Rzymskokatolicki katolickiego charakteru Starokatolickiego Kościoła Mariawitów. Anonimowy autor omawianego tekstu podkreślił, że Starokatolicki Kościół Mariawitów z siedzibą władz zwierzchnich w Płocku jest katolicki, ponieważ głosi katolickie zasady wiary i moralności, uznaje siedem sakramentów świętych, posiada hierarchię kościelną z ważną sukcesją apostołską oraz celebrowane katolickie nabożeństwa liturgiczne i paraliturgiczne. Zdaniem publicysty mariawickiego „Kościół papieski to silne na wzór ziemskich potęg prowadzące swoją politykę – zorganizowane państwo, mające swoją armię, policję, wywiad i mnóstwo urzędów zajmujących się nie tylko sprawami religijnymi” (K. W. 1960, 7). Artykuł kończy się wnioskiem, który wskazuje na rozstrzygnięcie kwestii katolicyzmu denominacji płockiej:

Mam nadzieję, że podane wyżej fakty i wyjaśnienia dają odpowiedź nie tylko na pytanie postawione w tytule, ale też dają możliwość zorientowania się, gdzie jest czysty, pełny Katolicyzm. Czy w Kościele rzymskim, którego głową jest «nieomylny», zastępujący Chrystusa papież, ukoronowany potrójną koroną, przywłaszczający sobie władzę niebieską, ziemską i podziemną, sprzymierzony z potęgami świata i ich polityką, – czy w Mariawityzmie, który naucza, że Głową Kościoła jest Chrystus Utajony, Który powiedział: «Królestwo Moje nie jest z tego świata», a Który pragnie jedynie stać się Królem serc ludzkich przez godne i częste przyjmowanie Go w Komunii Świętej (K. W. 1960, 7).

W 1961 roku biskup Wacław M. Innocenty Gołębiowski (1913-1985), ordynariusz diecezji lubelsko-podlaskiej Starokatolickiego Kościoła Mariawitów (1955-1965), zamieścił w piśmie mariawickim „Mariawita” artykuł pt. „Informujemy o naszym Kościele”. W opublikowanym tekście biskup mariawicki wyjaśnił, że „Mariawityzm odrzucił samo

papiestwo, a rzekomą nieomylność papieża uznaje za bluźnierstwo przeciwko Bogu” (M. I. 1961, 6), ponieważ „nieomylność jest cechą wyłącznie Boską, i ten, kto uzurpuje sobie tę cechę, bluźni Bogu” (M.I. 1961, 6). Zdaniem biskupa Innocentego Gołębiowskiego „[...] papiestwo nie ma żadnego potwierdzenia w Piśmie Świętym i nieznanie było Kościołowi czasów apostołskich” (M.I. 1961, 6). W rozumieniu biskupa Gołębiowskiego „ani Apostołowie, ani Ojcowie i Doktorowie Kościoła pierwszego tysiąclecia nie widzieli w biskupie rzymskim nieomylnego zastępcy Chrystusa” (M. I. 1961, 6).

W tym samym roku ks. Wiesław Urbas w artykule pod wymownym tytułem „Czy rzeczywiście Sobór Ekumeniczny?” (Nowakowski 1961), opublikowanym w piśmie mariawickim pod pseudonimem Władysław Nowakowski, docenił deklarację papieża Jana XXIII o dążeniu do porozumienia z wyznaniem nierzymskokatolickimi (Nowakowski 1961, 4). Jednocześnie krytycznie ocenił przemówienie wymienionego papieża w czasie uroczystej koronacji w bazylice św. Piotra w Watykanie w listopadzie 1958 roku z powodu podtrzymania stanowiska Magisterium Kościoła Rzymskokatolickiego o możliwości uzyskania zbawienia tylko pod warunkiem trwania w jedności z biskupem Rzymu, jako widzialną głową Kościoła, namiestnikiem Chrystusa i Jego zastępcą na ziemi. Wyraził również rozczarowanie apelem papieża Jana XXIII z września 1959 roku na zjeździe kierowników włoskiej Akcji Katolickiej o powrót nierzymskokatolickich Kościołów chrześcijańskich na łono Kościoła Katolickiego (Nowakowski 1961, 4). Kapłan mariawicki wyraził dodatkowe wątpliwości wobec intencji Rzymu ze względu na oświadczenie kardynała Domenico Tardiniego (1888-1961), papieskiego sekretarza stanu (1958-1961), wykluczające jakiegokolwiek rokowania czy ustępstwa Rzymu wobec innych Kościołów (Nowakowski 1961, 4-5).

Kapłan Urbas w artykule „Biskup Kominiek i «bracia odłączeni»” (Nowakowski 1962), ogłoszonym drukiem w następnym roku na łamach „Mariawity”, podkreślił nowy, kulturalny i tolerancyjny stosunek Kościoła Rzymskokatolickiego do chrześcijan nieuznających zwierzchnictwa

biskupa Rzymu i jego nieomyślności. Tekst ten powstał w kontekście artykułu biskupa Bolesława Kominka (1903-1974), biskupa rezydencjonalnego archidiecezji wrocławskiej, pt. „Postawa katolików wobec braci odłączonych”, zamieszczonego w „Tygodniku Powszechnym”. Autor mariawicki, wyrażając szacunek dla *Vaticanum Secundum*, ubolewał jednocześnie, że deklaracje oficjalne duchownych rzymskokatolickich nie zawsze są zgodne z praktyką kościelną odnośnie do innych Kościołów i wspólnot chrześcijańskich (Nowakowski 1962, 11-13). Z narracji ks. Wiesława Urbasa wynika z jednej strony uznanie dla przemian zachodzących w Kościele Rzymskokatolickim, z drugiej zaś głęboki dystans do papieskiego systemu nauczania i władzy. Niewątpliwie opinie wyrażone przez autora mariawickiego odzwierciedlały nastroje większości ówczesnych mariawitów.

W dyskusji na temat *Vaticanum Secundum* zabrał głos również G. Dobrowolski, świecki publicysta mariawicki, który w 1962 roku w czasopiśmie „Mariawita” opublikował artykuł pt. „Kilka uwag w sprawie Soboru” (Dobrowolski 1962). Autor mariawicki uznał w nim, że w związku z Soborem Watykańskim II „nie należy spodziewać się rewelacyjnych posunięć” (Dobrowolski 1962, 7). Wyraził jednak nadzieję na nowe spojrzenie duchownych rzymskokatolickich na innych chrześcijan „w duchu ewangelicznego postępu dla dobra całego chrześcijaństwa” (Dobrowolski 1962, 7). Wymieniony publicysta wyraził uznanie dla inicjatywy papieża Jana XXIII, który zaczął nazywać chrześcijan wyznań nierzymskokatolickich „braćmi odłączonymi”, ale krytycznie odniósł się do praktycznego podejścia Rzymu do innych wyznań (Dobrowolski 1962, 7).

W 1963 roku biskup senior Klemens M. Filip Feldman (1885-1971), były Biskup Naczelny Starokatolickiego Kościoła Mariawitów (1935-1942), w piśmie „Mariawita” opublikował obszerny artykuł pt. „Myśl wyklętego o II Soborze Watykańskim” (Feldman 1963). Biskup Filip Feldman w wymienionym artykule ocenił pozytywnie wkład papieża

Jana XXIII i Soboru Watykańskiego II na rzecz pokoju na świecie, pojednania chrześcijan i odrodzenia duchowego Kościoła Rzymskokatolickiego. Natomiast do mankamentów w Kościele Katolickim, mimo zwołania soboru, zaliczył przesadną tytułomanię papieża i występowanie w imieniu całego chrześcijaństwa (Feldman 1963, 7). W konkluzji biskup Filip Feldman wyraził nadzieję na przeprowadzenie w Kościele Rzymskim faktycznej reformy systemu nauczania i rządów. W ocenie biskupa mariawickiego dopiero po spełnieniu wymienionych warunków może dojść w przyszłości do zawarcia wspólnoty eucharystycznej i zjednoczenia Kościołów chrześcijańskich (Feldman 1963, 10).

W tym samym roku duchowny mariawicki ks. Wiesław Urbas, pod pseudonimem Władysław Nowakowski, opublikował aż trzy artykuły dotyczące Kościoła Rzymskokatolickiego: „Mała ilustracja rzymskokatolickiej «ekumenii»” (Nowakowski 1963a), „Realizm a frazeologia” (Nowakowski 1963b) i „Po śmierci Papieża Jana XXIII” (Nowakowski 1963c).

W pierwszym artykule pt. „Mała ilustracja rzymskokatolickiej «ekumenii»” ks. Wiesław Urbas odniósł się krytycznie do braku ekumenicznej postawy jednego z duchownych rzymskich wobec kapłana mariawickiego (Nowakowski 1963a, 15-16). W ten sposób autor artykułu wskazał na trudności w praktycznej realizacji przez niektórych księży rzymskokatolickich idei pojednania w codziennych relacjach z duchownymi innych wyznań chrześcijańskich.

W drugim artykule pt. „Realizm a frazeologia” ks. Urbas, nawiązując do uchwał Soboru Watykańskiego II, poruszył problem intencji papieża Jana XXIII wobec „braci odłączonych” (Nowakowski 1963b). Autor tekstu zwrócił uwagę, że Papieżowi Pokoju bardziej zależy na jedności chrześcijan, a nie na ich powrocie do Rzymu, co zasadniczo różni go od jego poprzedników w urzędzie papieskim (Nowakowski 1963b, 7). Z drugiej jednak strony duchowny mariawicki dał do zrozumienia, że nawet najbardziej szlachetne cechy i dążenia Jana XXIII nie zmienią

faktu, że w kwestii dogmatu o uniwersalnej jurysdykcji biskupa Rzymu oraz jego nieomyślności w sprawach wiary i moralności papież myli się w sposób zasadniczy (Nowakowski 1963b, 8).

W trzecim artykule pt. „Po śmierci Papieża Jana XXIII” ten sam autor mariawicki wyraził żal z powodu zgonu zasłużonego dla ekumenizmu biskupa Rzymu (Nowakowski 1963c). W opinii autora mariawickiego zmarły papież „[...] w ciągu swojego pięcioletniego pontyfikatu zaskarbił sobie wiele sympatii i uznania wśród ludzi różnych religii i poglądów politycznych” (Nowakowski 1963c, 6). Kapłan Wiesław Urbas za główną zasługę Jana XXIII uznał

[...] zwołanie II Soboru Watykańskiego, którego znaczenie polega przede wszystkim na tym, że Sobór ten dopomógł radykalnie do ujawnienia i skonsolidowania sił dążących do reform w Kościele, mających na celu odrodzenie duchowe katolicyzmu rzymskiego (Nowakowski 1963c, 6).

W 1963 roku na łamach pisma „Mariawita” przedstawiono sylwetkę i poglądy nowego papieża Pawła VI (1963-1978) (B.F. 1963, 7-8). W artykule pt. „Kardynał Montini, jako Paweł VI, następca Jana XXIII” anonimowy autor mariawicki z jednej strony wyraził szacunek dla kontynuacji dzieła odnowy duchowej i reformy strukturalno-prawnej Kościoła katolickiego przez nowego biskupa Rzymu, z drugiej zaś wskazał na nieuzasadnioną obronę przez zwierzchnika Kościoła Rzymskokatolickiego uchwał dogmatycznych Soboru Watykańskiego I z 18 lipca 1870 roku oraz polityki Kurii Rzymskiej i Akcji Katolickiej, sprzecznych z porządkiem starego Kościoła pierwszego tysiąclecia i wpływających negatywnie na stosunek do innych wyznań chrześcijańskich (B. F. 1963, 7-9). W tym samym numerze „Mariawity” ukazał się artykuł pt. „Soborowa idea zjednoczenia chrześcijan a rzeczywistość”, autorstwa biskupa Stanisława M. Andrzeja Jałosińskiego (1904-1986), ordynariusza diecezji śląsko-łódzkiej Starokatolickiego Kościoła Mariawitów (Jałosiński 1963). W ocenie biskupa Jałosińskiego deklaracje papieża Jana XXIII i kardynała Augustyna Bea, wygłaszane na Soborze Watykańskim II w sprawie pojednania chrześcijan, są godne szacunku i uznania, ale

praktyka duchownych rzymskokatolickich w Polsce wobec braci innych wyznań, wierzących w tego samego Jezusa Chrystusa, nadal nie znajduje potwierdzenia w faktach. Świadczy o tym – zdaniem biskupa Andrzeja Jałosińskiego – nietolerancyjne zachowanie części kleru i laikatu Kościoła większościowego w stosunku do mariawickich kapłanów i sióstr mariawickich, szczególnie na wsi i w małych miastach (Andrzej 1963, 18-19).

W tym samym roku w artykule noszącym tytuł „II Sobór Watykański”, zamieszczonym na łamach pisma „Mariawita”, do jego obrad odniósł się również biskup Waław M. Innocenty Gołębiowski, ówczesny ordynariusz diecezji lubelsko-podlaskiej Starokatolickiego Kościoła Mariawitów. Uznał on Sobór Watykański II za pozytywny przejaw „przystosowania Kościoła do wymogów nowoczesnego życia” (Gołębiowski 1963, 8). W ocenie mariawickiego biskupa dzięki zwołaniu tego soboru udało się Kościołowi Rzymskokatolickiemu nawiązać dialog z różnymi Kościołami chrześcijańskimi, innymi religiami, a nawet z agnostykami i ateistami (Gołębiowski 1963, 8).

W 1963 roku w czasopiśmie „Mariawita” ks. Franciszek Maria Wawrzyniec Rostworowski⁶ (1924-2008), syn biskupa mariawickiego Wawrzyńca Ignacego Ksawerego M. Franciszka Rostworowskiego (1874-1956) i zakonnicy mariawickiej Heleny z Miłkowskich Rostworowskiej (1880-1953), opublikował dwa artykuły o charakterze popularno-duszpasterskim, w którym odniósł się do problemu prymatu i nieomyłności papieża: „Papiestwo a Pismo Święte i Ojcowie Kościoła” (Rostworowski 1963a, Rostworowski 1963b) oraz „Historia dogmatu nieomyłności papieskiej” (Rostworowski 1963c).

W pierwszym artykule, składającym się z dwóch części, ks. Wawrzyniec Rostworowski, jako duchowny mariawicki, w oparciu o Pismo Święte Nowego Testamentu (Ewangelie, Dzieje Apostolskie, listy św. Pawła,

---

⁶ Więcej o postaci ks. Wawrzyńca Rostworowskiego zob. Gruszka 2008, Rostworowski 2013.

1 List św. Piotra) oraz dzieła ojców Kościoła (Hieronima ze Strydonu, Grzegorza Wielkiego) i pisarzy kościelnych (Cypriana z Kartaginy), a także późniejszych teologów katolickich (Mikołaja z Kuzy) polemizował ze stanowiskiem rzymskatolickim, że następcami św. Piotra są biskupi Rzymu, a papież jest namiestnikiem Jezusa Chrystusa i głową całego Kościoła (Rostworowski 1963a, 7-8; Rostworowski 1963b, 6-7).

W drugim artykule ten sam autor mariawicki omówił w sposób syntetyczny dzieje dogmatu o nieomyślności papieża od Soboru Trydenckiego (1545-1563) do Soboru Watykańskiego I (1869-1870) (Rostworowski 1963c). Kapłan Wawrzyniec podkreślił w nim, że nauka o nieomyślności papieskiej „nie tylko jest fałszem, ale co gorsza – jest bluźnierstwem, bo sięga po atrybut Boski, gdyż nieomyślny jest tylko Bóg” (Rostworowski 1963c, 6). Kapłan Rostworowski powołał się w swoim tekście na argumenty ks. prof. Johanna Josefa Ignaza von Döllingera (1799-1890), uczonego monachijskiego i czołowego teologa starokatolickiego, który odrzucił dogmat o nieomyślności biskupa Rzymu, ponieważ jest sprzeczny ze starożytną nauką chrześcijańską i faktami historycznymi oraz szkodliwy dla Kościoła (Rostworowski 1963c, 6).

W połowie lat sześćdziesiątych XX wieku nowo wybrany Biskup Naczelny Starokatolickiego Kościoła Mariawitów – Wacław M. Innocenty Gołębiowski w artykule „Rzymski ekumenizm” (M.I. 1965) ocenił pozytywnie uchwały Soboru Watykańskiego II w aspekcie wyboru drogi ekumenizmu i zmiany nastawienia do innych chrześcijan. Biskup Innocenty określił wymieniony sobór jako przełomowe wydarzenie w dziejach chrześcijaństwa, przede wszystkim ze względu na przyznanie się władz Kościoła Rzymskokatolickiego do współwiny za rozłam chrześcijaństwa i do odpowiedzialności za prześladowanie chrześcijan innych wyznań. W jego ocenie znaczenie *Vaticanum Secundum* polega głównie na wejściu Kościoła Rzymskokatolickiego na nową drogę ekumenicznych poszukiwań, na otwarciu się papieża na „braci odłączonych” przez zaproszenie ich na Sobór w charakterze obserwatorów oraz na zainicjowaniu dialogu ekumenicznego z innymi wyznaniami

chrześcijańskimi. Za osiągnięcie soboru biskup Innocenty Gołębiowski uznał zaprzestanie przez Kościół Rzymskokatolicki systemowego zwalczania innych konfesji chrześcijańskich w publikacjach prasowych i książkowych (M.I. 1965, 9-10). Należy również odnotować, że biskup Innocenty w wymienionym artykule odniósł się krytycznie do decyzji Soboru Watykańskiego II odnośnie do jego aprobaty dla uchwał dogmatycznych Soboru Watykańskiego I z lipca 1870 roku, dotyczących uniwersalnego prymatu jurysdykcyjnego papieża oraz jego nieomyłności w sprawach wiary i moralności oraz lekceważącego stosunku hierarchii rzymskokatolickiej do Polskiej Rady Ekumenicznej i innych wyznań nierzymskokatolickich (M.I. 1965, 10-11).

W tym samym roku Janusz Czerski, świecki publicysta mariawicki, ogłosił w piśmie „Mariawita” artykuł pt. „Czy papież błędzi w nauczaniu?” (Czerski 1965). Autor tego tekstu ubolewał nad potwierdzeniem przez Sobór Watykański II dogmatów wiary Soboru Watykańskiego I z 1870 roku o supremacji władzy papieża oraz jego nieomyłności w sprawach doktrynalnych. Zdaniem publicysty mariawickiego wyżej wymienione dogmaty są jaskrawym naruszeniem depozytu wiary katolickiej pierwszego tysiąclecia chrześcijaństwa (Czerski 1965, 9-10).

W 1966 roku Władysław Stanisław Ginter (1937-2022), świecki publicysta mariawicki, w artykule pt. „Polityka Watykanu” odniósł się pozytywnie do przemówienia papieża Pawła VI, wygłoszonego w nowojorskiej siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych w obronie pokoju na świecie (W. G. 1966). Według redaktora mariawickiego wystąpienie biskupa Rzymu było przekonującym apelem o zachowanie pokoju w warunkach stanu napięcia w relacjach międzynarodowych (W. G. 1966, 11). Zdaniem Gintera wymieniony papież nie wykazał już takiej konsekwencji wobec Niemieckiej Republiki Federalnej, ustosunkowanej roszczeniowo do Polski, mimo odpowiedzialności moralnej za wywołanie przez Niemcy II wojny światowej (W. G. 1966, 11-12).

W podobnym duchu jest napisany artykuł pt. „Prawda historyczna w «Orędziu» biskupów polskich”, autorstwa Mirosława Dubicza,

zamieszczony w czasopiśmie „Mariawita” (Dubicz 1966). Publicysta mariawicki skrytykował w nim list polskich biskupów rzymskokatolickich do biskupów niemieckich w sprawie odpowiedzialności Polaków za krzywdy wyrządzone Niemcom podczas II wojny światowej (Dubicz 1966, 6-7).

Rok po zakończeniu obrad Soboru Watykańskiego II, z okazji 60. rocznicy samodzielnej działalności konfesyjnej mariawityzmu, biskupi mariawicy wystosowali list pasterski do duchownych i wiernych Starokatolickiego Kościoła Mariawitów (Gołębiowski, Jałosiński, Sitek, Feldman 1966). Wskazali w nim na zbieżność reformatorskich osiągnięć mariawickiej myśli religijnej z postulatami odnowy Kościoła Rzymskokatolickiego na Soborze Watykańskim II. Do tych słusznych zdobyczy obu Kościołów biskupi mariawicy zaliczyli: przywrócenie należnej czci Eucharystii, zalecanie wiernym częstej Komunii Świętej, odprawianie publicznej adoracji Przenajświętszego Sakramentu, naśladowanie Chrystusa i Maryi w pokorze i ubóstwie, przybliżenie duchowieństwa do laikatu itp. (Gołębiowski, Jałosiński, Sitek, Feldman 1966, 4).

W 1967 roku biskup Stanisław M. Andrzej Jałosiński, ordynariusz diecezji śląsko-łódzkiej Kościoła Starokatolickiego Mariawitów, w krótkim artykule „Ekumenizm – znak czasu” w kwestii zjednoczenia podzielonych Kościołów wypowiedział się w sposób następujący:

Jedność całego świata chrześcijańskiego opierać się ma na Chrystusie Panu, jedynym Pasterzu i Opoce Kościoła. W Nim i przez Niego mamy się jednoczyć, a nie w człowieku grzesznym, który jako cień przemija (Jałosiński 1967, 10).

W tym samym roku A. Starczewski, świecki publicysta mariawicki, w piśmie „Mariawita” opublikował artykuł pod wymownym tytułem „Bracia odłączeni czy sektanci?” (Starczewski 1967). Autor nawiązał do życiorysu o. Honorata Koźmińskiego (1829-1916), kapucyna z Zakroczymia, inicjatora i patrona ukrytych zgromadzeń zakonnych w Królestwie Polskim, umieszczonego w rzymskokatolickiej archikatedrze św. Jana, w związku z 50. rocznicą jego śmierci, w którym mariawitów

nazwano sektą. Starczewski wyraził oburzenie z powodu użycia określenia obraźliwego dla wyznania mariawickiego, wbrew zapewnieniom Soboru Watykańskiego II o stosowaniu terminologii ekumenicznej wobec innych Kościołów i wspólnot chrześcijańskich (Starczewski 1967, 9-11). Ten sam publicysta mariawicki jeszcze w tym samym roku polemizował z twierdzeniem, wyrażonym w katolickim czasopiśmie „Więź”, jakoby mariawityzm powstał dzięki poparciu władz carskich (Starczewski 1967). Jako główny argument przeciwko tym oskarżeniom przedstawił sympatyzowanie polskich partii lewicowych z ruchem mariawickim (Starczewski 1967, 11-13).

Symptomatyczna dla relacji mariawicko-rzymskokatolickich z końca lat sześćdziesiątych XX wieku jest wypowiedź emerytowanego biskupa Klemensa M. Filipa Feldmana, zanotowana przez Andrzeja Czerskiego, redaktora miesięcznika „Mariawita”. Zasluguje ona na przytoczenie w całości. Biskup Filip Feldman, zapytany o możliwość zbliżenia Kościoła Starokatolickiego Mariawitów z Kościołem Rzymskokatolickim, odpowiedział:

Zmiany w zakresie liturgii, obrzędów, czy zwyczajów kościelnych nie należą do rzeczy istotnych. W sprawach wiary nie ma zasadniczo między nami różnicy i stoi tylko na przeszkodzie do porozumienia błędna nauka o prymacie i nieomyślności papieskiej. Nauka o papieżu jako zastępcy Chrystusa jest nie do przyjęcia, a nie wygląda na to, aby Paweł VI zamierzał zrezygnować z takiej pozycji, którą nadal usiłuje narzucić całemu chrześcijaństwu, choć używając do tego celu innych sposobów i metod, niż to było w przeszłości. A przecież gdyby obecny papież zrezygnował z owej idei prymatu i nieomyślności tym jednym posunięciem z miejsca ująłby sobie i Kościół Prawosławny i Kościoły protestanckie („O mariawityzmie słów kilkoro. Rozmowa z Biskupem M. Filipem” 1969, 8).

W 1969 roku redaktor A. Starczewski w czasopiśmie „Mariawita” opublikował artykuł pt. „O kryzysie w Kościele” (Starczewski 1969a). W tekście tym autor mariawicki wyraził rozczarowanie z powodu trudności w praktycznej realizacji postanowień Soboru Watykańskiego II w Kościele Rzymskokatolickim, na co wskazuje m.in. opór Kurii

Rzymskiej wobec umiarkowanych reform kościelnych i ogłoszenie przez papieża Pawła VI kontrowersyjnej encykliki „*Humanae vitae*– o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego” z 25 lipca 1968 roku (Starczewski 1969a, 8-10).

Szczególnie interesujący jest artykuł biskupa Innocentego Gołębiowskiego pt. „Stosunek Kościoła Starokatolickiego Mariawitów do Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce”, ogłoszony drukiem w piśmie „Mariawita” (Gołębiowski 1969a). Zwierzchnik denominacji płockiej, wskazując na korzenie mariawityzmu w Kościele Rzymskokatolickim, zwrócił uwagę, że ruch mariawicki nie ze swojej winy przekształcił się w niezależny od Rzymu Kościół, prześladowany i oczerniany przez kilka dekad za szerzenie autentycznej pobożności i wierność ideałom mariawickim. Relacje mariawicko-rzymskokatolickie scharakteryzował jako zróżnicowane w zależności od nastawienia rzymskokatolików do mariawitów. Większość z nich zaliczył do dwóch grup: obojętnie nastawionych do mariawityzmu lub szukających kontaktów z przedstawicielami wyznania mariawickiego za cenę powrotu mariawitów do Kościoła Rzymskiego (Gołębiowski 1969a, 10). Docenił jednocześnie zaprzestanie przez duchownych rzymskokatolickich publicznego zwalczania mariawitów, a nawet zgłoszenie przez księży katolickich na sympozjum o tematyce ekumenicznej w Krakowie (listopad 1967) pytania do Konferencji Episkopatu Polski do Spraw Ekumenizmu w sprawie możliwości zniesienia ekskomuniki z 1906 roku, nałożonej na mariawitów przez Świętą i Powszechną Rzymską Inkwizycję oraz polskich biskupów rzymskokatolickich w Królestwie Polskim pod zaborem rosyjskim (Gołębiowski 1969a, 10; „Symposium naukowe poświęcone tematyce ekumenicznej” 1968, 135; I.W. 1968, 40). Za rzymskokatolicki ośrodek intelektualny obiektywnie nastawiony do mariawityzmu Biskup Naczelny KSM uznał redakcję czasopisma „Więź” (Gołębiowski 1969a, 10). Biskup Gołębiowski w konkluzji stwierdził, że mimo nowego podejścia Kościoła Rzymskokatolickiego do innych wyznań wielu

katolików rzymskich w Polsce nadal odnosi się niechętnie lub wrogo do społeczności mariawickiej (Gołębiowski 1969a, 11).

W kontekst problemu pojednania mariawitów z Kościołem Rzymskokatolickim doskonale wpisuje się artykuł biskupa Innocentego Gołębiowskiego noszący tytuł „Kościół Mariawicki a ekumenizm” (Gołębiowski 1969b). Zwierzchnik Kościoła Starokatolickiego Mariawitów wyraził w nim poparcie dla wysiłków Kościołów dla idei jedności chrześcijan na podstawie wzajemnego szacunku i braterskiej współpracy. Zaznaczył jednak, że „idee ekumeniczne przekreśla ten, kto czuje się nieomylnym i jedynym posiadaczem i wyrazicielem prawdy” (Gołębiowski 1969b, 9), ponieważ „w takim sercu nie ma miejsca dla brata inaczej myślącego, czy nauczającego” (Gołębiowski 1969b, 9).

Ważnym głosem odnoszącym się do oceny wysiłków papieża Jana XXIII i jego następcy Pawła VI na rzecz zjednoczenia chrześcijan jest artykuł „Wydarzenia w Kościele rzymskokatolickim”, autorstwa A. Starczewskiego, opublikowany w piśmie „Mariawita” (Starczewski 1969b). Publicysta mariawicki zauważył w nim, że dzięki zmianom wprowadzonym w Kościele Rzymskim w latach sześćdziesiątych XX wieku ożywił się dyskurs wewnątrzkościelny, szczególnie w Holandii, Francji i krajach Ameryki Łacińskiej, sprzyjający procesowi odnowy papieżstwa (Starczewski 1969b, 11).

W 1970 roku Biskup Naczelny Kościoła Starokatolickiego Mariawitów Innocenty Gołębiowski w artykule pt. „Kłopotliwa sytuacja” zabrał głos w sprawie encykliki papieża Pawła VI *Humanae Vitae* i problemu celibatu duchownych łacińskich w Kościele Rzymskokatolickim (Gołębiowski 1970). O ile zwierzchnik wyznania mariawickiego odniósł się w opublikowanym tekście z szacunkiem do osiągnięć Soboru Watykańskiego II dotyczących otwarcia Kościoła Rzymskiego na świat, o tyle ocenił krytycznie decyzje papieskie dotyczące regulacji urodzin i obowiązkowego bezżeństwa kleru. Biskup Innocenty wyraził ubolewanie, że biskup Rzymu „[...] w swej encyklice *Humanae Vitae* zdecydowanie

opowiada się przeciwko wszelkim naukowym metodom regulacji urodzin” (Gołębiowski 1970, 8). Biskup Innocenty Gołębiowski w swoim artykule wyraził również negatywny pogląd na temat bezwzględnego zachowania obowiązku bezżeństwa przez duchownych katolickich obrządku łacińskiego w kontekście encykliki Pawła VI *Sacerdotalis Caelibatus* o celibacie kapłańskim z 24 czerwca 1967 roku i uchwał przyjętych na Pierwszym Zwyczajnym Zgromadzeniu Ogólnym Synodu Biskupów w Rzymie (29 września-29 października 1967) (Gołębiowski 1970, 9).

W tym samym roku podobne wątki poruszył A. Starczewski, świecki publicysta mariawicki, który w czasopiśmie „Mariawita” zamieścił artykuł „Na drodze do «herezji»” (Starczewski 1970). Zwrócił on uwagę, że w wyniku decyzji podjętych przez Sobór Watykański II nastąpiły przełomowe zmiany w Kościele Rzymskokatolickim, które wcześniej były niemożliwe do przeprowadzenia. W opinii Starczewskiego „analizując tzw. dzisiejsze przemiany w Kościele, winniśmy pamiętać, że to co Kościół z oporami i nieśmiało wprowadza obecnie w życie, było przedmiotem nauk wielu reformatorów” (Starczewski 1970, 12). Autor artykułu, doceniając proces odnowy Kościoła, wskazał jednak na problem zachowania celibatu duchownych w Kościele Rzymskim. Według Starczewskiego zachowanie tego obligu w ostatnich latach nie spotkało się z powszechnym poparciem kleru i laikatu rzymskokatolickiego, a nawet spowodowało wewnętrzny opór, np. w środowisku rzymskich katolików w Holandii (Starczewski 1970, 13). Publicysta mariawicki nie pominął również kontrowersyjnej kwestii nieomyłności papieża w sprawach wiary i moralności, zauważając, że uczestnicy kolokwium rzymskiego zwołanego w 100. rocznicę Soboru Watykańskiego I wyrazili potrzebę reinterpretacji pojęcia nieomyłności w Kościele Rzymskokatolickim (Starczewski 1970, 13).

W 1970 roku Mirosław Dubicz na łamach pisma „Mariawita” ogłosił trzyczęściowy artykuł pt. „W 100 rocznicę I Soboru Watykańskiego”, dotyczący genezy ogłoszenia dogmatów o uniwersalnej jurysdykcji papieża oraz jego nieomyłności (Dubicz 1970a; Dubicz 1970b; Dubicz

1970c). Autor tekstu podkreślił, że wymienione dogmaty były skutkiem trudnej sytuacji politycznej Państwa Kościelnego w XIX wieku (Dubicz 1970a, 10-13) oraz dążeń centralistycznych kolejnych papieży Leona XII (1823-1829), Piusa VIII (1829-1830), Grzegorza XVI (1831-1846) i Piusa IX (1846-1878) (Dubicz 1970b, 10-11). Dubicz ocenił przyjęcie w 1870 roku nowych dogmatów wiary o supremacji władzy biskupa Rzymu, jako wyraz papieskiego jedynowładztwa i realizacji idei papalistycznej (Dubicz 1970c, 9). Bezpośrednią reakcją na uchwały *Vaticanum Primum* było zorganizowanie w kilku krajach Europy Zachodniej (Niemcy, Szwajcaria, Austria) niezależnego od Rzymu Kościoła Starokatolickiego, który „[...] za cel postawił sobie walkę z centralizmem papieskim, powrót do nauki i tradycji starego Kościoła i dążenie do zjednoczenia wszystkich Kościołów” (Dubicz 1970c, 11). W konkluzji artykułu publicysta mariawicki doszedł do wniosku, że „tak, jak *Vaticanum I* nie rozwiązało problemu nieomylności i zwierzchnictwa papieża, tak i *Vaticanum II* nie potrafiło dać odpowiedzi ludności, jaką drogą ma się udać Kościół, by odpowiedzieć wreszcie swemu powołaniu” (Dubicz 1970c, 11).

Z przytoczonych prasowych wypowiedzi duchownych i świeckich autorów mariawickich wynika, że stosunek braci mariawitów denominacji płockiej do Kościoła Rzymskokatolickiego w okresie powojennym do 1970 roku był nacechowany z jednej strony nieufnością do systemu papieskiego, z drugiej zaś umiarkowaną nadzieją na pozytywne zmiany w Kościele łacińskim, zapoczątkowane z inicjatywy papieża Jana XXIII, który wbrew woli ultrakonserwatywnych hierarchów zwołał przełomowy w historii Sobór Watykański II, wprowadzający nową jakość w relacjach z innymi chrześcijanami. Na podstawie podanych opinii można ocenić, że mimo stwierdzenia przez mariawitów płockich różnic doktrynalnych i organizacyjnych między Kościołem Starokatolickim Mariawitów i Kościołem Rzymskokatolickim zwyciężyła idea szukania pojednania między dwoma Kościołami.

2. Przełomowe spojrzenie na mariawityzm publicysty rzymskokatolickiego Andrzeja Grzegorzcyka w artykule „Nasi bracia maria-wici” z 1965 roku

W wyniku doniosłych uchwał Soboru Watykańskiego II powstały sprzyjające warunki zbliżenia między Kościołem Rzymskokatolickim a innymi Kościołami chrześcijańskimi. Bezpośrednim owocem tych przemian była stopniowa zmiana podejścia duchownych i świeckich wyznania rzymskokatolickiego do chrześcijan innych wyznań. Duch ekumenizmu i odnowy zainicjowany przez Papieża Pokoju Jana XXIII i kontynuowany przez jego następcę Pawła VI, a potem kolejnych papieży dotarł również do Polski.

Jednym z pozytywnych przykładów nowego spojrzenia na mariawityzm z perspektywy rzymskokatolickiej pod wpływem *Vaticanum Secundum* był artykuł pt. „Nasi bracia maria-wici” autorstwa Andrzeja Grzegorzcyka⁷ (1922-2014), szanowanego i znanego myśliciela, filozofa, logika, matematyka, etyka i publicysty, wykładowcy Uniwersytetu Warszawskiego (późniejszego profesora), działacza warszawskiego Klubu Inteligencji Katolickiej, zwolennika postawy irenicznej i pojednawczej, ogłoszony drukiem w 1965 roku na łamach katolickiego czasopisma „Więź” (Grzegorzcyk 1965). Pismo, w którym ukazał się artykuł, nie było oficjalnym czasopismem rzymskokatolickim, lecz organem prasowym Klubu Inteligencji Katolickiej, wydawanym w Warszawie od 1958 roku, założonym i redagowanym w latach 1958-1981 przez Tadeusza Mazowieckiego (1927-2013), późniejszego pierwszego niekomunistycznego premiera Polski po II wojnie światowej. Omawiany tekst stanowił przełom w dotychczasowej narracji rzymskich katolików o mariawitach. Znamienny jest fakt, że redaktor Grzegorzcyk jako pierwszy publicysta rzymskokatolicki w Polsce nazwał mariawitów braćmi.

Z treści artykułu wynika, że mariawityzm jest wyrazem reformy życia duchowego katolicyzmu. Można go uznać za przejaw dążeń na

---

⁷ Więcej o postaci Andrzeja Grzegorzcyka zob. Turnau 2014.

rzecz odrodzenia Kościoła. W opinii warszawskiego uczonego ruch mariawicki wpisuje się w tendencje reformistyczne w łonie katolicyzmu, które zostały ożywione pod wpływem objawień maryjnych w La Salette (1846), Lourdes (1858), Gietrzwałdzie (1877) i w innych miejscach (Grzegorzcyk 1965, 40).

Redaktor Grzegorzcyk wskazał w artykule na rolę kapucyna Honorata Koźmińskiego, wnuka unickiego księdza z Podlasia, który po swoim osobistym nawróceniu do Boga przyczynił się do rozwoju pobożności eucharystycznej i maryjnej na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim przez rozwijanie ukrytego życia zakonnego. Założył on liczne niejawnie zgromadzenia monastyczne (męskie i żeńskie), które koncentrowały się z jednej strony na modlitwie i praktykach ascetycznych, z drugiej zaś na niesieniu pomocy potrzebującym (Grzegorzcyk 1965, 41).

Wśród osób, które wspierał o. Honorat Koźmiński, znalazła się również Feliksa Kozłowska, głęboko przeżywająca obecność Boga w swoim życiu oraz bezinteresownie opiekująca się ludźmi chorymi i ubogimi. Autor artykułu przypominał, że w latach osiemdziesiątych XIX wieku Mateczka Kozłowska działała niezwykle aktywnie jako przewodniczka duchowa ukrytych zgromadzeń żeńskich, a następnie „założyła własne zgromadzenie o surowej regule (klarysek) z dodatkowym ślubem nieustającej adoracji Przenajświętszego Sakramentu, trudniące się rękodzielnictwem, związanym głównie z potrzebami kościelnymi” (Grzegorzcyk 1965, 41-42). W ocenie Grzegorzcyka s. Maria Franciszka dzięki Objawieniu Bożemu i własnej determinacji przyczyniła się do założenia Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów, powołanego do odrodzenia stanu kapłańskiego i poprawy kondycji duchowej wiernych. Cel ten kapłani mariawici chcieli osiągnąć przez wzywianie do pokuty, adoracji Przenajświętszego Sakramentu, częstej Komunii Świętej, naśladowania życia Maryi i św. Franciszka z Asyżu, zwłaszcza w pokorze, pobożności i ubóstwie (Grzegorzcyk 1965, 42).

Grzegorzcyk obarczył odpowiedzialnością za rozłam ruchu mariawickiego z Rzymem nie tylko ówczesną hierarchię rzymskokatolicką,

ale również mariawitów, działających w tamtych warunkach niekiedy zbyt radykalnie. W jego ocenie obu stronom konfliktu zabrakło ducha jedności i porozumienia oraz dążenia do dialogu i kompromisu. Miało to swój finał w ekskomunie i zorganizowaniu niezależnego od Rzymu Kościoła Mariawitów. Autor artykułu zauważył, że do prześladowań mariawitów przyczyniły się dwie kwestie: utworzenie nowego ruchu religijnego przez kobietę (1906), a potem dopuszczenie zakonnic mariawickich do święceń kapłańskich (1929) (Grzegorzczak 1965, 42-43).

W dobie przemian w Kościele Rzymskokatolickim, zainicjowanych przez *Vaticanum Secundum*, redaktor Grzegorzczak wezwał wszystkich swoich współwyznawców do szacunku dla mariawitów, ponieważ przyczynili się oni do odnowy życia duchowego, religijnego i społecznego dzięki wprowadzeniu praktyki częstej Komunii Świętej i języka narodowego do liturgii, realizacji idei miłosierdzia Bożego w świecie, postawie ekumenicznej wobec innych wyznań oraz zwalczaniu bezrobocia, ubóstwa i pijaństwa (Grzegorzczak 1965, 43-44).

3. Reakcje mariawitów i rzymskokatolików na artykuł Andrzeja Grzegorzczaka

Mariawici odnieśli się z uznaniem do treści artykułu Andrzeja Grzegorzczaka. W ocenie redaktora Mieczysława Rysolskiego, „«Więź» drukując artykuł o mariawityzmie i kontynuując w tym zakresie dyskusję, dokonała ogromnego wyłomu w opinii publicznej, a na pewno w opinii tysięcy swoich czytelników” (Rysolski 1966, 8). W rozumieniu redaktora mariawickiego omawiany artykuł znanego publicyście rzymskokatolickiego

dorósł do rangi szerzącego się ducha ekumenizmu, ducha wzajemnego zrozumienia, zespolenia, umiejętności odróżnienia tego, co w dziejach Kościoła wyrosło z pobudek czysto ludzkich, z tarć i walk międzyludzkich i tego, co w swej istocie stałe, niezmiennie, ponadludzkie (Rysolski 1966, 8).

Redaktor Rysolski doszedł do wniosku, że dzięki artykułowi Grzegorzycyka wrogie nastawienie rzymskich katolików do mariawitów całkowicie zakończy się i przyczyni do umocnienia się ducha ekumenizmu (Rysolski 1966, 8). W jego rozumieniu znaczenie tekstu „Nasi bracia mariawici” polega na tym, że

[...] nadchodzi czas, kiedy to zupełnie szczerze będziemy mogli sobie wzajemnie powiedzieć, co nas dzieli, a co łączy, kiedy dojrzali duchowo odróżniamy, co ludzkie, zrodzone w ferworze codziennych zabiegów, tarć, a co jedno, wspólne, niezmienne, ponadwyznaniowe – Boskie (Rysolski 1967, 14).

W ocenie redakcji „Mariawity” Andrzej Grzegorzycy „zna doskonale przedmiot swojego opracowania, [...] radzi sobie bez zarzutu z historią Mariawityzmu i daje jej małą, własną syntezę” („Wokół artykułu A. Grzegorzycyka” 1967, 9). Według komitetu redakcyjnego organu prasowego Kościoła Starokatolickiego Mariawitów, „w opracowaniu Andrzeja Grzegorzycyka wchodzi w grę ważniejsze momenty: jak chrześcijańska miłość bliźniego, zrozumienie ducha ekumenizmu i chęć przysłużenia się Boskiej idei zjednoczenia chrześcijaństwa” („Wokół artykułu A. Grzegorzycyka” 1967, 10). Wyrażono również szacunek dla autora obiektywnie napisanego artykułu jako „człowieka-chrześcijanina kierującego się w swych filozoficzno-religijno-historycznych rozważaniach dobrą wolą i potrzebą dojścia do prawdy” („Wokół artykułu A. Grzegorzycyka” 1967, 10).

Pozytywną reakcją na artykuł A. Grzegorzycyka był „Głos w dyskusji o mariawityzmie”, zaprezentowany na łamach „Mariawity” przez A. Starczewskiego, świeckiego publicystę mariawickiego (Starczewski 1967). W ocenie współpracownika pisma mariawickiego, „autor trafnie uchwycił ważne w historii tego ruchu religijnego momenty i z pozycji rzymskokatolika, ale nie wojującego, starał się dać próbkę własnej koncepcji – poglądu na Mariawityzm” (Starczewski 1967, 9).

Do artykułu A. Grzegorzycyka z perspektywy mariawickiej ustosunkował się również ks. Konrad M. Paweł Rudnicki, duchowny Kościoła

Starokatolickiego Mariawitów. Jego „Uwagi w dyskusji nad Mariawityzmem” ukazały się najpierw w czasopiśmie „Więź” (Rudnicki 1966), a następnie zostały przedrukowane w piśmie „Mariawita” (Rudnicki 1967). Ksiądz Rudnicki, bardziej znany jako brat Paweł, z jednej strony bronił świętości i zasług założycielki mariawityzmu Feliksy M. Franciszki Kozłowskiej oraz boskiego pochodzenia jej objawień, z drugiej zaś wskazywał na niektóre – jego zdaniem – błędne decyzje i nauki arcybiskupa mariawitów Jana M. Michała Kowalskiego (1871-1942) (Rudnicki 1967, 11).

Na artykuł „Nasi bracia mariawici” zareagowali również czytelnicy rzymskokatolicki w czasopiśmie „Więź”. Były to opinie zarówno pozytywne, jak i negatywne. Do głosów pozytywnych można zaliczyć listy K. Królikowskiej i E. Kozarskiej z Warszawy, Floriana Duchniewskiego z Warszawy oraz Danuty Raczyńskiej i Stanisława Przybysza z Płocka. W ocenie K. Królikowskiej i E. Kozarskiej artykuł o mariawitach jest „bardzo rzeczowy i wspaniały [...], napisany w duchu ekumenii” („O mariawityzmie. Pokłosie artykułu A. Grzegorzcyka” 1966, 41). Według Floriana Duchniewskiego artykuł Andrzeja Grzegorzcyka zawiera wprawdzie pewne nieścisłości, ale stanowi pozytywny wkład do poznania mariawityzmu. Zdaniem autora listu „ruch mariawicki wyrósł z jak najbardziej szczerzej odnowy w Kościele” („O mariawityzmie. Pokłosie artykułu A. Grzegorzcyka” 1966, 41-42) i z tego względu należy „naszym braciom mariawitom zapewnić szacunek” („O mariawityzmie. Pokłosie artykułu A. Grzegorzcyka” 1966, 42). Z kolei Danuta Raczyńska i Stanisław Przybysz z Płocka w liście do redakcji „Więzi” wyrazili radość z opublikowania obiektywnego artykułu o mariawityzmie oraz wezwali mariawitów i rzymskich katolików do szukania tego, co łączy i przyczyni się do stworzenia bratnich relacji między podzielonymi wyznaniem („O mariawityzmie. Pokłosie artykułu A. Grzegorzcyka” 1966, 43).

Przykładem negatywnej oceny mariawityzmu był list Zofii Majewskiej z Torunia, inspirowany przez broszury antymariawickie, m.in. Honorata Koźmińskiego (Koźmiński 1906), Antoniego Szecha (Szech

1906) (właściwie Antoniego Wysłoucha; Wysłouch 1906), Jana Mrówki (właściwie Jana Jeleńskiego; Mrówka 1906), A. Barmarcina (właściwie Aleksandra Zaremby; Barmarcin 1906), Jana Gajkowskiego (Gajkowski 1909), Juliusza Kantaka (Kantak 1910), Mieczysława Skrudlika (Skrudlik 1927, Skrudlik 1928) i innych. Wymieniona czytelniczka „Więzi” w sposób jednostronny i tendencyjny określiła wyznanie mariawickie jako heretyckie, nazwała najobrzydliwszą sektą oraz oskarżyła mariawitów o aberrację umysłową, a arcybiskupa mariawickiego Jana M. Michała Kowalskiego o czyny niemoralne („O mariawityzmie. Pokłosie artykułu A. Grzegorzcyka” 1966, 42-43) .

Dokonując rekapitulacji artykułu Andrzeja Grzegorzcyka w perspektywie starokatolickiej, należy uznać go za nową jakość na gruncie rzymskokatolickim, jako szczerzy głos ekumeniczny, wzywający do pojednania i współpracy mariawitów i rzymskich katolików w duchu miłości Chrystusowej. Niewątpliwie tekst ten miał charakter przełomowy w relacjach mariawicko-rzymskokatolickich. Przyczynił się do nawiązania nieoficjalnych kontaktów między przedstawicielami mariawityzmu i rzymskiego katolicyzmu, a później rozpoczęcia oficjalnego dialogu teologicznego między Kościołem Starokatolickim Mariawitów i Kościołem Rzymskokatolickim oraz rozmów między Kościołem Katolickim Mariawitów i Kościołem Rzymskokatolickim.

4. Prywatne kontakty rzymskokatolickiego ks. infułata Wacława Jezuska z kapłanem mariawickim Janosem M. Gracjanem Simonem i innymi duchownymi mariawickimi

Przejawem nieoficjalnych relacji mariawicko-rzymskokatolickich były spotkania duchownego rzymskokatolickiego ks. infułata Wacława Jezuska⁸(1896-1982), emerytowanego profesora prawa kanonicznego, wikariusza generalnego diecezji płockiej (1928-1939), kanclerza

---

⁸ Szerzej o postaci ks. Wacława Jezuska zob. Góralski 2001; Papierowski, Stefański 2002, Grzybowski 2010, Grzybowski 2020.

płockiej Kurii Diecezjalnej (1945-1950) i rektora Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku (1949-1963), z mariawickim duchownym Janosem M. Gracjanem Simonem⁹ (1916-1984), rodowitym Węgrem, kapłanem Starokatolickiego Kościoła Mariawitów na Węgrzech (1946-1948), a następnie w Polsce, ojcem duchownym płockiego Seminarium Mariawickiego i administratorem redakcji czasopisma „Mariawita” (Mames 2022, 390). Znamienny jest fakt, że ks. Wacław Jezusek do Soboru Watykańskiego II był przeciwnikiem dialogu z mariawitami. W okresie międzywojennym jako wikariusz generalny diecezji płockiej zwalczał mariawityzm, a po II wojnie światowej oskarżył byłego Naczelnego Biskupa Starokatolickiego Kościoła Mariawitów – Klemensa M. Filipa Feldmana o współpracę z hitlerowskimi władzami okupacyjnymi (Jezusek 1947, 15-16; Grzybowski 2017, 109), nie biorąc pod uwagę, że wymieniony biskup podczas nazistowskiej okupacji niemieckiej w latach 1939-1941 z narażeniem życia ukrywał Żydów w klasztorze mariawickim w Płocku (Guterman 1991, 228; Grabowska 2008, 459). Spotkania kapłanów obu wyznań zostały zainicjowane przez ks. Wacława Jezuska (Góralski 2001, 247; Seweryniak 2014, 417). Odbływały się one z różną częstotliwością od 1966 do 1977 roku w klasztorze Kościoła Starokatolickiego Mariawitów i w rzymskokatolickim Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku (Góralski 2001, 247; Seweryniak 2014, 417; Grzybowski 2017, 110). Rozmowy te nie były samorzutne, lecz prowadzone z polecenia kard. Augustyna Bea (1881-1968), przewodniczącego watykańskiego Sekretariatu do Spraw Jedności Chrześcijan (1960-1968) oraz za wiedzą kardynała Stefana Wyszyńskiego, prymasa Polski, i biskupa Jerzego Modzelewskiego (1905-1986), sufragana warszawskiego (1959-1986). Miały one charakter prywatny i ściśle poufny (Grzybowski 2017, 109-110). Obu księżom zależało na dyskrecji ze względu na omawianie trudnych problemów historycznych

---

⁹ Więcej o postaci ks. Janosa M. Gracjana Simona zob. Jaworska 1984, Mames 2009a.

i teologicznych dotyczących relacji mariawicko-rzymskokatolickich. Świadczyły o wzajemnym pragnieniu lepszego poznania zasad doktrynalnych, ustrojowych i kultowych dwóch Kościołów. Godne podkreślenia jest, że ks. Jezusek podczas spotkań z ks. Simonem wyrażał się z szacunkiem o matce Marii Franciszce Kozłowskiej, uważając ją za osobę obdarzoną charyzmą. Ksiądz infulat o przebiegu rozmów z kapłanem mariawickim na temat historii, doktryny, sukcesji apostołskiej, liturgii i nastrojów ekumenicznych mariawitów na bieżąco informował biskupa Bogdana Mariana Wincentego Sikorskiego (1920-1988), ordynariusza rzymskokatolickiej diecezji płockiej (1964-1984), oraz Stolicę Apostolską (Seweryniak 2014, 417).

Oceniając nieoficjalne spotkania dwóch szanowanych księży rzymskokatolickiego – Wacława Jezuska i mariawickiego – Janosa Simona, można zaryzykować twierdzenie, że przygotowały one podatny grunt do nawiązania dwustronnych kontaktów ekumenicznych i rozpoczęcia oficjalnego dialogu teologicznego między Kościołem Starokatolickim Mariawitów (denominacją płocką) i Kościołem Rzymskokatolickim. Znaczenie omawianych rozmów polegało na tym, że przedstawiciele obu Kościołów doszli do wspólnego wniosku, że wina za rozłam mariawitów z Rzymem leży po obu stronach (Grzybowski 2017, 137). Należy docenić wysiłki szczególnie ks. Jezuska i ks. Simona na rzecz tworzenia pokojowego klimatu wzajemnego szacunku i zaufania oraz poszukiwania platformy współpracy, jako pozytywny wkład na rzecz pojednania obu Kościołów i wspólnego poszukiwania prawdy. Znamienny jest fakt, że ks. Wacław Jezusek, oprócz kontaktów z ks. Janosem Simonem, w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku prowadził również nieoficjalne rozmowy z biskupem Wacławem M. Innocentym Gołębiowskim, Biskupem Naczelnym Kościoła Starokatolickiego Mariawitów, ks. Stefanem M. Paschalisem Górą (1904-1972), długoletnim proboszczem Parafii Nawiedzenia św. Elżbiety przez Najświętszą Maryję Pannę KSM w Pełowie, ks. Mieczysławem M. Kazimierzem Kaczmarem (ur. 1943), proboszczem Parafii św. Anny i św. Marcina KSM w Strykowie,

ks. Michałem M. Ludwikiem Jabłońskim (ur. 1950), proboszczem Parafii św. Jana Chrzyciela KSM w Dobrej, od 1995 roku biskupem KSM, Biskupem Naczelny KSM (2007-2015) i Władysławem Stanisławem Ginterem, redaktorem czasopisma „Mariawita” (Grzybowski 2017, 110-111,124), oraz spotkał się 18 października 1970 roku w Felicjanowie z arcybiskupem Józefem M. Rafaelem Wojciechowskim (1917-2005), przewodniczącym Rady Najwyższych Przełożonych i zwierzchnikiem Kościoła Katolickiego Mariawitów (1950-2005), i biskupką Stanisławą M. Dilektą Rasztawicką (1905-1995), przełożoną Kapłaństwa Niewiast Katolickiego Zgromadzenia Sióstr Mariawitek (Grzybowski 2017, 125).

5. Podsumowanie

Próby pojednania mariawicko-rzymskokatolickiego, podejmowane po II wojnie światowej do 1970 roku, miały charakter nieoficjalny. Strona mariawicka, szczególnie plocka, od końca lat pięćdziesiątych XX wieku z jednej strony krytykowała niektóre rzymskokatolickie praktyki pobożnościowe i poczucie wyższości papieżstwa wobec innych wyznań, z drugiej zaś doceniała pozytywne przemiany zachodzące w Kościele Rzymskim za pontyfikatu Jana XXIII i Pawła VI w sprawie ekumenizmu, dialogu międzyreligijnego, otwarcia się papieżstwa na świat i uwspółcześnienia Kościoła. W latach 1959-1970 w urzędowym czasopiśmie Kościoła Starokatolickiego Mariawitów ukazało się przeszło 40 artykułów o Kościele Rzymskokatolickim, wskazujących na nowe podejście braci plockich do Kościoła macierzystego. Dotyczyły one stosunku mariawitów do Kościoła Rzymskokatolickiego, urzędu papieża, uniwersalnego prymatu jurysdykcyjnego biskupa Rzymu oraz jego nieomylności w sprawach wiary i moralności, decyzji Soboru Watykańskiego II, życia religijnego, kwestii etycznych i celibatu duchownych. Wynika z nich, że duchowni i działacze świeccy wyznania mariawickiego denominacji plockiej nie akceptowali niektórych wypowiedzi papieży soborowych (Jana XXIII i Pawła VI), zachowawczego nastawienia części hierarchii watykańskiej do innych chrześcijan oraz konserwatywnych poglądów

i zachowań większości ówczesnych polskich biskupów i księży wyznania rzymskokatolickiego, ale odnosili się z szacunkiem do dokumentów *Vaticanum Secundum* i różnych wystąpień publicznych biskupów Rzymu z lat 1962-1965, nacechowanych duchem dialogu i pojednania. W połowie lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku, pod wpływem uchwał Soboru Watykańskiego II, w środowisku rzymskokatolickim w Polsce wzrosło zainteresowanie mariawityzmem i pojawiły się pojedyncze próby obiektywnej oceny ruchu mariawickiego. Największy wkład do zmiany nastawienia rzymskich katolików wobec mariawitów miała świecka inteligencja katolicka związana z czasopiśmem „Więź” i ks. prof. Wacław Jezusek, duchowny diecezji płockiej. Dążenia ekumeniczne z ich strony doprowadziły do prywatnej wymiany poglądów ks. infułata Wacława Jezuska z duchownymi mariawickimi obu denominacji, w tym z arcybiskupem Rafaelem Wojciechowskim, biskupem Innocentym Gołębiowskim i ks. Janosem Simonem. Mimo że spotkania te nie przyniosły przełomowych rozstrzygnięć, przyczyniły się do lepszego poznania i przygotowania sprzyjających warunków do prowadzenia w przyszłości oficjalnych rozmów ekumenicznych w kwestiach doktrynalnych, organizacyjnych, duszpasterskich i liturgicznych.

Bibliografia

- Barmarcin, A. 1906. *Kacerska sekta mankietników: jej początek i odstępstwo od Kościoła*. Warszawa: Druk Fr. Czerwińskiego.
- B.F. 1963. „Kardynał Montini, jakopapież Paweł VI, następca Jana XXIII.” *Mariawita* 5 (5): 7-9.
- [Boruc], Serafina. 1978. „Adwent.” *Mariawita* 20 (11): 5-6.
- Broda, Anita. 2007. „Mariawityzm – historia i terażniejszość ruchu w setną rocznicę jego powstania.” *Notatki Płockie* 52 (3): 3-13.
- Budniak, Józef et al., red. 2016. *Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964-2014)*. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe.

- Czerski, Janusz. 1965. „Czy papież błądzi w nauczaniu?” *Mariawita* 7 (9): 9-10.
- Dobrowolski, G. 1962. „Kilka uwag w sprawie Soboru.” *Mariawita* 4 (5): 7-9.
- Dubicz, Mirosław. 1966. „Prawda historyczna w «Orędziu» biskupów polskich.» *Mariawita* 8 (2): 4-6.
- Dubicz, Mirosław. 1970a. „W 100. rocznicę I Soboru Watykańskiego.” *Mariawita* 12 (7): 10-13.
- Dubicz, Mirosław. 1970b. „W 100. rocznicę I Soboru Watykańskiego.” *Mariawita* 12 (8): 10-11.
- Dubicz, Mirosław. 1970c. „W 100. rocznicę I Soboru Watykańskiego.” *Mariawita* 12 (9): 9-10.
- Dwojnych, Andrzej, i Rafał Łętocha. 2021. *W stronę Królestwa Bożego na ziemi: Myśl społeczno-polityczna mariawitów polskich*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Dzieło Wielkiego Miłosierdzia*. 1922. Płock: Odbite w drukarni Biskupa Maryawitów przy Klasztorze Sióstr Maryawitek.
- Fedorowicz, Andrzej. 2019. *Buntowniczk. Niezwykłe Polki, które robiły co chciały*. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- [Feldman, Filip]. 1959. „Krótka historia Staro-Katolickiego Kościoła Mariawitów.” *Mariawita* 1 (4): 7-10.
- Feldman, Filip. 1962. „Życiorys Założycielki Mariawityzmu Marii Franciszki Kozłowskiej.” *Mariawita* 4 (3): 2-11.
- [Feldman], Filip. 1963. „Myśl wyklętego o II Soborze Watykańskim.” *Mariawita* 5 (1): 7-10.
- Flügel, Christian. 2006. *Die Utrechter Union und die Geschichte ihrer Kirchen*. Norderstedt: Books on Demand.
- Flügel, Christian. 2014. *Die Utrechter Union und die Geschichte ihrer Kirchen*. Norderstedt: Books on Demand.
- Gajkowski, Jan. 1909. *Gdzie diabeł nie może, tam babę pośle: Prawda o Kozłowitach albo Mankietnikach ku przestrodze tym, którzy jeszcze rozum i wiary nie stracili*. Sandomierz: Nakładem autora.

- Ginter, Władysław. 1989. *Informator o Kościele Starokatolickim Mariawitów*. Płock: Kościół Starokatolicki Mariawitów.
- Golacik, Natanael. 1950. „Krótki zarys historii mariawitów i ich działalności.” Felicjanów: Mps.
- Gołębiowski, M. Innocenty. 1963. „II Sobór Watykański.” *Mariawita* 5 (6): 8-9.
- [Gołębiowski], M. Innocenty. 1964. „Przed III Sesją Soboru.” *Mariawita* 6 (5): 11-13.
- Gołębiowski, M. Innocenty. 1966. „45-ta rocznica śmierci Błogosławionej Marii Franciszki.” *Mariawita* 8 (8): 9.
- [Gołębiowski], M. Innocenty. 1969a. „Stosunek Kościoła Starokatolickiego Mariawitów do Kościoła Rzymskokatolickiego.” *Mariawita* 11 (7): 10-11.
- [Gołębiowski], M. Innocenty. 1969b. „Kościół Mariawicki a ekumenizm.” *Mariawita* 11 (8): 9.
- [Gołębiowski], M. Innocenty. 1970. „Kłopotliwa sytuacja.” *Mariawita* 12 (3): 8-9.
- [Gołębiowski] Innocenty, i Andrzej [Jałosiński], Michał [Sitek], Filip [Feldman]. 1966. „List pasterski Biskupów Kościoła Starokatolickiego Mariawitów do Braci Kapłanów, Sióstr Zakonnych i Ludu Mariawickiego.” *Mariawita* 8 (6): 3-4.
- Gołębiowski, Sławomir. 2002. *Św. Maria Franciszka Kozłowska 1862-1921: Życie i dzieło*. Płock: Wydawnictwo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów.
- Góralski, Wojciech. 2001. „Ksiądz Profesor Waclaw Jezusek. 1896-1982. Rektor.” W *Mistrzowie i nauczyciele: Profesorowie Seminarium Duchownego w Płocku*. Red. Ireneusz Mroczkowski, 233-269. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Gruszka, Waldemar. 2008. „Ś.P. Brat Kapłan Franciszek M. Wawrzyniec Rostworowski.” *Mariawita* 50 (8-10): 34-35.
- Grzegorzczak, Andrzej. 1965. „Nasi bracia mariawici.” *Więź* 8 (12): 40-44.

- Grzybowski, Michał. 2010. *Regensi Seminarium Duchownego w Płocku 1710-2010*. Płock: P.P.H. Drukarnia.
- Grzybowski, Michał. 2017. „Zapiski ks. infulata dra Wacława Jezuska o kontaktach z mariawitami.” *Studia Płockie* 45: 109-144.
- Grzybowski, Michał. 2020. *Księża Profesorowie i Wychowawcy w 155-lecie połączenia Seminarium Pułtuskiego i Płockiego 1865-2020*. Płock: P.P.H. Drukarnia.
- Guterman, Simha. 1991. *Le livre retrouvé: Édité et présenté par Nicole Lapierre*. Paris: Plon.
- I.W. 1968. „Symposium na temat ekumenizmu w Krakowie.” *Pielgrzym Polski* 27 (3): 40.
- Jałosiński, Andrzej 1963. „Soborowa idea zjednoczenia chrześcijan a rzeczywistość.” *Mariawita* 5 (5): 18-19.
- [Jałosiński], Andrzej. 1967. „Ekumenizm – znak czasu.” *Mariawita* 9 (7): 10.
- Jaworska, Pelagia. 1984. „Z żałobnej karty: Kapłan M. Gracjan Simon.” *Mariawita* 26 (2-3): 22.
- Jaworska, Pelagia. 2001. „Mariawityzm – Mateczka Maria Franciszka Kozłowska.” *Kalendarz Ekumeniczny*: 22-27.
- Jaworska, Pelagia. 2009. „Kościół Starokatolicki Mariawitów.” W *W drodze za Chrystusem. Kościoły chrześcijańskie mówią o sobie*, 165-196. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Jezusek, Wacław. 1947. *Męczeński koniec Arcybiskupa A.J. Nowowiejskiego, biskupa płockiego (1858-1941)*. Płock: Wydawnictwo Miesięcznika Pastorskiego Płockiego.
- Kaczorek, Łukasz et al., red. 2005. *Parafia Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Warszawie pod wezwaniem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy*. Warszawa: Parafia Kościoła Starokatolickiego Mariawitów.
- Kansy, Andrzej. 2020. *Funkcje prasy wyznaniowej. Studium na przykładzie mariawitów*. Płock: Wydawnictwo Naukowe Mazowieckiej Uczelni Publicznej.

- Kantak, Juliusz. 1910. *Mankietnicy i mankietnictwo*. Poznań Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha.
- Komisja Mieszana do Spraw Dialogu Teologicznego między Kościołem Rzymskokatolickim i Kościołem Starokatolickim Mariawitów. 2011. *Ze źródeł kwestii mariawickiej. Nieznane dokumenty z lat 1903-1906*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Kozłowska, Feliksa Maria Franciszka. 1995. *Objawienia dzieła Miłosierdzia Bożego 1893-1918*. Kraków: Wydawnictwo AKASHA.
- [Kozmiński], Honorat. 1906. *Prawda o maryawitach*. Warszawa: W Drukarni Fr. Czerwińskiego.
- Kroczek, Piotr. 2014. „Status prawny mariawitów w Polsce.” *Studia Oecumenica* 14 (14): 237-251.
- Krótki katechizm Staro-Katolickiego Kościoła Mariawitów*. Płock: Wydawnictwo Staro-Katolickiego Kościoła Mariawitów.
- Ku Królestwu Bożemu*. 2009. Felicjanów: Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów.
- K.W. 1960. „Czy mamy prawo nazywać się katolikami?” *Mariawita* 2 (3): 6-7.
- Langer, Tomasz. 1967. *Państwo a nierzymskokatolickie związki wyznaniowe w Polsce Ludowej*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Le Beck, André. 2017. *Miséricorde & Amour: L'Église Mariavite*. Paris: ECAP Eglise Sainte Marie.
- Lemański, Tomasz. 1996. „Stosunek mariawityzmu do prymatu Piotrowego i papieżstwa.” Praca magisterska, Akademia Teologii Katolickiej.
- Mames, Daniel. 2009a. „Brat Kapłan Janos M. Gracjan Simon.” *Mariawita* 51 (1-3): 20.
- Mames, Tomasz. 2009b. *Mysteria mysticorum. Szkice z duchowości i historii mariawitów*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Mames, Tomasz. 2016. *Oświata mariawitów w latach 1906-1935*. Warszawa: Wydawnictwo DIG.

- Mames, Tomasz. 2017. *Mariawityzm na południu Polski*. Gniazdów: Parafia Kościoła Starokatolickiego Mariawitów p.w. św. Marii Magdaleny.
- Mames, Tomasz. 2019. „O początkach mariawityzmu, archiwum watykańskim i nieznanym dokumentach oraz ich (nad/re)nieinterpretacji: H. Seweryniak, «Święte Oficjum a mariawici», Płock 2014.” *Rocznik Teologiczny* 61 (2): 265-292.
- Mames, Tomasz. 2022. *Eucharystia Kościoła Starokatolickiego Mariawitów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej.
- Mańkowski, Kwiryn. 1948. *Kościoły i związki religijne w Rzeczypospolitej Polskiej: Szkic stanu prawnego-organizacyjnego*. Warszawa: Spółdzielnia Księgarsko-Wydawnicza „Pochodnia”.
- Mazur, Krzysztof. 1987. „Mariawityzm.” *Człowiek i Światopogląd* 20 (9):112-123.
- Mazur, Krzysztof. 1988. „Mariawityzm.” *Chrześcijanin a Współczesność* 6 (3): 72-80.
- Mazur, Krzysztof. 1991. *Mariawityzm w Polsce*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Mazur, Krzysztof. 1996. *Kościoły i związki wyznaniowe w Siedleckiem: Historia, doktryna, współczesność*. Siedlce: Towarzystwo Miłośników Podlasia.
- M.I. 1961. „Informujemy o naszym Kościele.” *Mariawita* 3 (1): 6-7.
- M.I. 1965. „Rzymski ekumenizm.” *Mariawita* 7 (8): 9-11.
- M.I. 1967. „O Honorat a mariawityzm.” *Mariawita* 9 (9): 7-10.
- Miller, Grzegorz, Sławomir Gołębiowski, Marzena Warmińska. 2016. *110 lat mariawityzmu w Lesznie*. Leszno: Wydawnictwo Parafii Kościoła Starokatolickiego Mariawitów p.w. św. Jana Chrzciciela w Lesznie.
- Moskal, Krzysztof. 2002. „Kozłowska Feliksa.” W *Encyklopedia Katolicka*. Tom 9. Wyd. 1. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski: 1112-1113.

- Mrówka [Jeleński]. 1906. *Nieszczęśliwi – opętani albo Jakiego to dobra chcą księża – mankietnicy dla naszego ludu*. Warszawa: W drukarni Noskowskiego.
- Niedzielski, Marian. 1965. „Wspomnienie pośmiertne.” *Mariawita* 7 (1): 12-13.
- Nowakowski, Władysław. 1961. „Czy rzeczywiście Sobór Ekumeniczny?” *Mariawita* 4 (3): 4-6.
- Nowakowski, Władysław. 1962. „Biskup Kominek i «bracia odłączeni».” *Mariawita* 4 (5): 11-13.
- Nowakowski, Władysław. 1963a. „Mała ilustracja rzymskokatolickiej «ekumenii».” *Mariawita* 5 (1): 15-16.
- Nowakowski, Władysław. 1963b. „Realizm a frazeologia.” *Mariawita* 5 (2): 7-8.
- Nowakowski, Władysław. 1963c. „Po śmierci Papieża Jana XXIII.” *Mariawita* 5 (4): 6-7.
- Nowakowski, Władysław. 1964. „Po drugiej sesji II Soboru Watykańskiego.” *Mariawita* 6 (1): 3-4.
- Nowik, Andrzej Marek, i Artur Rogalski, Andrzej Chojnacki, Małgorzata Śluzek. 2021. *Na cegle pisane. Historia miasteczka Cegłów*. Cegłów: Gminna Biblioteka Publiczna-Kulturoteka.
- „O mariawityzmie. Pokłosie artykułu Andrzeja Grzegorzcyka.” 1966. *Więź* 9 (5): 40-43.
- „O mariawityzmie słów kilkoro. Rozmowa z Biskupem M. Filipem.” 1969. *Mariawita* 2 (11): 8.
- Papierowski, Andrzej, Jerzy, Stefański. 2002. *Płocczanie znani i nieznani*. Płock: Książnica Płocka.
- Pawłowicz, Zygmunt. 1992. *Kościół i sekty w Polsce*. Gdańsk: Wydawnictwo Archidiecezji Gdańskiej „Stella Maris”.
- Pawłowicz, Zygmunt. 1996. *Kościół i sekty w Polsce*. Gdańsk: Wydawnictwo Archidiecezji Gdańskiej „Stella Maris”.
- Peterkiewicz, Jerzy. 1975. *The Third Adam*. London: Oxford University Press.

- Polkowski, Zenon. 1987. „Starokatolicki Kościół Mariawitów.” *Życie Chrześcijańskie w Polsce* 3 (1): 47-55.
- Polkowski, Zenon. 1991. „Mariawici.” *Jednota* 35 (8-9): 22-23.
- Podgórski, Ryszard. 1998. *Religijność wiernych Starokatolickiego Kościoła Mariawitów. Studium historyczno-socjologiczne*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Próchniewski, Jakub 1943-1952. *Żywot Przczystej Pani i objawione Jej Dzieło Miłosierdzia*. Żarnówka/Płock: Mps.
- Przemielewski, Piotr. 2002. *Geneza i dzieje mariawityzmu w parafii p.w. Wniebowzięcia NMP w Filipowie*. Ełk: Brak wydawcy.
- Ratajczyk, Ładysław. 2005. „Parafia Mariawicka w Gniazdowie.” *Almanach Ziemi Koziegłowskiej*: 97-108.
- Redakcja. 1967. „O mariawityzmie raz jeszcze.” *Więź* 10 (1): 178.
- Redakcja. 2013. „Kapłan Konrad M. Paweł Rudnicki 2 lipca 1926 – 12 listopada 2013.” *Mariawita* 55 (10-12): 16-19.
- Rostworowski, Jan. 2013. *Monografia rodziny Rostworowskich: Lata 1386-2012: Tacy byli i są*. Tom 2. Warszawa: Oficyna Rytm.
- Rostworowski, Wawrzyniec. 1963a. „Papiestwo a Pismo Święte i Ojcowie Kościoła.” *Mariawita* 5 (4): 7-8.
- Rostworowski, Wawrzyniec. 1963b. „Papiestwo a Pismo Święte i Ojcowie Kościoła.” *Mariawita* 5 (5): 6-7.
- Rostworowski, Wawrzyniec. 1963c. „Historia dogmatu nieomyślności papieskiej.” *Mariawita* 5 (6): 6-8.
- Różyk, Wojciech. 2006. *Objawienia Marii Franciszki Kozłowskiej. Według rękopisu z Archiwum Watykańskiego*. Świdnica: Świdnicka Kuria Biskupia.
- [Rudnicki], Maria. 1959. „Dzieło Miłosierdzia w Kościele Rzymskim.” *Mariawita* 1 (4): 10-12.
- Rudnicki, Paweł. 1966. „Mariawityzm.” *Więź* 9 (5): 44-50.
- Rudnicki, Paweł. 1967. „Uwagi w dyskusji nad Mariawityzmem.” *Mariawita* 9 (4): 10-13.

- Rudnicki, Konrad. 1974. „Teksty objawień bł. Marii Franciszki.” *Rocznik Teologiczny* 16 (1-2): 455-465.
- Rudnicki, Konrad. 1979. „Pierwotny tekst objawień Mateczki.” *Rocznik Teologiczny* 23 (2): 195-231.
- Rudnicki, Konrad. 1993. „Stulecie mariawityzmu.” Kraków: Mps.
- Rudnicki, Konrad. 2008. *Moja droga do religii*. Kraków: Wydawnictwo F.H.U. ELWIT.
- Rybak, Stanisław. 1992. *Mariawityzm. Studium historyczne*. Warszawa: Wydawnictwo „Lege”.
- Rybak, Stanisław. 1996. „Starokatolicki Kościół Mariawitów.” W *Ku chrześcijaństwu jutra: Wprowadzenie do ekumenizmu*. Red. Waław Hryniewicz, Jan Sergiusz Gajek, Stanisław Józef Koza, 245-255. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Rybak, Stanisław. 2011. *Mariawityzm. Dzieje i współczesność*. Warszawa: Agencja Wydawnicza CB.
- Rysolski, Mieczysław. 1966. „Głos o artykule A. Grzegorzcyka.” *Mariawita* 8 (10): 8.
- Rysolski, Mieczysław. 1967. „Ciąg dalszy dyskusji o Mariawityzmie.” *Mariawita* 9 (5): 13-14.
- Seweryniak, Henryk. 2014. *Święte Oficjum a mariawici*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Seweryniak, Henryk, i Robert Andrikowski. 1995. „Stolica Apostolska a mariawityzm.” *Miesięcznik Pasterski Płocki* 80 (4): 211-217.
- Skrudlik, Mieczysław. 1927. *Zbrodnie mariawitów w świetle dokumentów – część I-sza*. Warszawa: Nakładem Edwarda Zarębskiego.
- Skrudlik, Mieczysław. 1928. *Z tajemnic klasztoru płockiego: Zbrodnie mariawitów w świetle dokumentów – część II-ga*. Warszawa: Drukarnia Ars.
- Sobolewski, Zbigniew. 2017. *Imię Twoje wysławiamy. Dzieje diecezji siedleckiej (1818-2018)*. Siedlce: Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej UNITAS.

- Starczewski, A. 1966. „Błędy Wielkiej Encyklopedii Powszechnej.” *Mariawita* 8 (12): 6-9.
- Starczewski, A. 1967. „Głos w dyskusji o mariawityzmie.” *Mariawita* 9 (2): 9-12.
- Starczewski, A. 1967. „Bracia odłączeni czy sektanci?” *Mariawita* 9 (8): 9-11.
- Starczewski, A. 1967. „Dyskusji o mariawityzmie ciąg dalszy.” *Mariawita* 9 (12): 9-11.
- Starczewski, A. 1969a. „O kryzysie w Kościele.” *Mariawita* 11 (3): 8-10.
- Starczewski, A. 1969b. „Wydarzenia w Kościele rzymskokatolickim.” *Mariawita* 11 (9): 10-11.
- Starczewski, A. 1970. „Na drodze do «herezji».” *Mariawita* 12 (5): 12-13.
- Suski, Andrzej, i Wojciech Góralski, Tadeusz Żebrowski, red. 1991. *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski /1908-1941/: W pięćdziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci*. Płock: Płockie Wydawnictwo Diecezjalne.
- „Symposium naukowe poświęcone problematyce ekumenicznej.” 1968. *Collectanea Theologica* 38 (2): 131-135.
- Szech, Antoni. 1906. *W sprawie mankietnictwa*. Kraków: Druk W. L. Anczyca i Spółki.
- Szymkiewicz, Mateusz. 2020. „Mariawici w Dąbiu i okolicy.” W *Dąbie. Miasto wielu kultur. Materiały z konferencji zorganizowanej w Dąbiu nad Nerem 12 i 13 września 2020 r. W ramach Europejskich Dni Dziedzictwa*. Red. Hanna Świeszczakowska, 91-109. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra – JR.
- Szymkiewicz, Mateusz, i Ryszard Kozłowski, Krzysztof Mazur. 2016. *Dwie Sobótki. Wspólna historia*. Nowa Sobótka: Parafia Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Nowej Sobótce.
- „Ś.P. Kapłan Wiesław Urbas.” 1965. *Mariawita* 7 (1): 12.
- Święta Maria Franciszka Kozłowska i Jej Zgromadzenia zakonne we Wspomnieniach i Pamiątkach*. 2007. Felicjanów: Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów.

- Tempczyk, Katarzyna. 2011. „Nowe przymierze uczynił Pan z nami...” *Teologia Kościoła Katolickiego Mariawitów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Turnau, Jan. 2014. „Andrzej Grzegorzczak (1922-2014).” *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 31 (74-75): 234-235.
- Turnau, Jan. 2015. „Ksiądz Konrad Maria Paweł Rudnicki (1926-2013).” *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 32 (76-77): 214-216.
- Turnau, Jan. 2005. „Nasi bracia mariawici.” *Bunt młodych duchem* 5 (23): 31.
- Umiński, Józef. 1960. *Historia Kościoła*. Tom 2. Opole: Wydawnictwo Diecezjalne Św. Krzyża.
- [Urbas], Wiesław. 1959a. „Osobliwa manifestacja religijna.” *Mariawita* 1 (2): 19-20.
- Urbas, Wiesław. 1959b. „Zapowiedź Soboru... słowa... i czyny...” *Mariawita* 1 (5): 14-15.
- Warchoń, Edward. 2007. *Wybrane zagadnienia z historii mariawityzmu*. Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej AVE.
- Warchoń, Edward. 2011. *Historia Starokatolickiego Kościoła Mariawitów historią „Królestwa Bożego na ziemi”*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia.
- Warchoń, Edward. 2019. *Wokół rozłamu mariawitów z Kościołem Rzymskokatolickim*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne.
- W. G. 1963. „Pius XII a Polska.” *Mariawita* 5 (4): 9-10.
- W. G. 1966. „Polityka Watykanu.” *Mariawita* 8 (1): 11-12.
- W. G. 1966. „Skutki klątwy dla Mariawityzmu.” *Mariawita* 8 (8): 7-8.
- W. G. 1968. „Statut Kościoła Starokatolickiego Mariawitów (omówienie).” *Mariawita* 10 (2): 3-5.
- W. G. 1968. „Maria Franciszka Kozłowska. W 106. rocznicę urodzin.” *Mariawita* 10 (5): 4-6.
- Winiarczyk-Kossakowska, Małgorzata. 2004. *Ustawy III Rzeczypospolitej o stosunku państwa do Kościołów chrześcijańskich*. Warszawa: Dom Wydawniczy ELIPSA.

- Włodarski, Szczepan i Władysław Tarowski. 1968. *Kościół chrześcijański*. Warszawa: Instytut Wydawniczy „Odrodzenie”.
- Wojciechowski, Rafael. 2003. *Pisma wybrane. Dzieło Bożego Ratunku. Mariawicki znak czasu*. Felicjanów: Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów.
- „Wokół artykułu A. Grzegorzcyka.” 1967. *Mariawita* 9 (1): 9-10.
- Wysłouch, Antoni. 1906. *Marjawici*. Warszawa: Wydawnictwo Księgarni Nakładowej M. Szczepkowskiego.
- Wysoczański, Wiktor. 1971. *Prawo wewnętrzne Kościołów i wyznań nierzymskokatolickich w PRL*. Warszawa: Zakład Wydawniczy „Odrodzenie”.
- Wysoczański, Wiktor, i Michał, Pietrzak. 1997. *Prawo Kościołów i związków wyznaniowych nierzymskokatolickich w Polsce*. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
- Zamirski, Konrad. 2019. „Relacje między Państwem Polskim a Kościołem Starokatolickim Mariawitów.” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 6 (11): 251-265.
- Z dziejów Królestwa*. 1972. Felicjanów: Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów.
- Zych, Tadeusz. 1992. „Mariawityzm w Polsce.” *Mariawita* 34 (4-6): 7-8.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXIV

Zeszyt 3

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2022

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

bp prof. ucz. dr hab. Marcin Hintz, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Objętość ark. wyd.: 18,5. Nakład: 100 egz.

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10, 15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

ELENA NIKITICHNA MESHCHERSKAYA, <i>Apocryphal Testimonies about Bishop James in the Syriac work the Exodus of Mary</i>	591
СВЕТЛАНА ШУМИЛО, <i>Антитезы и антиномии в переводных литургических текстах Древней Руси</i>	601
BORYS PRZEDPELSKI, <i>Stosunki mariawicko-rzymskokatolickie o charakterze nieformalnym w latach 1945-1970</i>	623
МИХАИЛ АНТОНЮК, <i>Понятие антиномия согласно прот. Иоанну Мејендорфу</i>	663
DOMINIK TOMCZYK, <i>Glosolalia Boga i człowieka. Aspekt lingwistyczny</i> ..	675
OLEKSANDR BILASH, MARIYA MENDZHUL, <i>The phenomenon of "Soviet atheism" and its consequences for the family law of Ukraine</i>	707
Wykaz autorów	736

Contents

ARTICLES

ELENA NIKITICHNA MESHCHERSKAYA, <i>Apocryphal Testimonies about Bishop James in the Syriac work the Exodus of Mary</i>	591
SHUMILO SVETLANA, <i>Antitheses and antinomies in translated liturgical texts of Ancient Russia</i>	601
BORYS PRZEDPELSKI, <i>Informal relations between the Mariavite and the Roman Catholic Church in the years 1945-1970</i>	623
MYKHAIL ANTONIUK, <i>The term Antinomy according to Protopresbyter John Meyendorff</i>	663
DOMINIK TOMCZYK, <i>Glossolalia of God and Man. Linguistics versus Theology</i>	675
OLEKSANDR BILASH, MARIYA MENDZHUL, <i>The phenomenon of "Soviet atheism" and its consequences for the family law of Ukraine</i>	707
List of authors	736

Wykaz autorów

Elena Nikitichna Meshcherskaya, syriac@inbox.ru, Russian Federation,
199 034, Sankt Petersburg, Universitetskaya nab. d. 7-9

Shumilo Svetlana, shumilosm@gmail.com, Nacionalnyi universitet
„Chernnihovskyi kollegium” im. T. Shevchenki, Chernigov, ul.
Hetmana Plubotka 53, 14000 Ukraine

Borys Przedpełski, b.przedpelski@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akade-
mia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48,
01-771 Warszawa

Mykhail Antoniuk, MmMAntonyuk@gmail.com, Kievskaa duhovnaa
Akademia i Seminaria, Kiev, ul. Lavrskaâ, 15, 01015, Ukraina

Dominik Tomczyk, dt@dominiktomczyk.com, Pentekostalne Semina-
rium Teologiczne, ul. Golikówka 10, 30-723 Kraków

Oleksandr Bilash, oleksandr.bilash@uzhnu.edu.ua, Uzhhorod National
University; Kapitulna st. 26, 88000 Uzhhorod, Ukraine

Mariya Mendzhul, marija.mendzhul@uzhnu.edu.ua, Uzhhorod Natio-
nal University; Kapitulna st. 26, 88000 Uzhhorod, Ukraine